

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

4.12	Ժողովրդագրություն.....	4.12-2
4.12.1	Տեղական բնակչություն.....	4.12-3
4.12.2	Սոցիալապես ուսումնասիրվող տարածքի բնակչությունը.....	4.12-3
4.12.3	Էթնիկ խմբեր.....	4.12-8
4.12.4	Լեզու.....	4.12-8
4.12.5	Կրոն.....	4.12-9
4.12.6	Բնակարանների և տնային տնտեսությունների չափը.....	4.12-9
4.12.7	Կանանց դերը.....	4.12-10
4.12.8	Արտագաղթի ուղղություններ.....	4.12-11

ԱՂՅՈՒՍԱԿՆԵՐ

Աղյուսակ 4.12.1	Տարածաշրջանային բնակչություն 2012թ. ¹	4.12-3
Աղյուսակ 4.12.2	Ուսումնասիրվող տարածքի բնակչությունը.....	4.12-4
Աղյուսակ 4.12.3	Ուսումնասիրվող տարածքի փաստացի բնակչությունը (2015թ.).....	4.12-5
Աղյուսակ 4.12.4	Կանանց համամասնությունը աշխատունակ տարիքային խմբում.....	4.12-7
Աղյուսակ 4.12.5	Հարևան երկրների հետ ՄԱԿ-ի՝ ԳԱԻ համեմատությունը.....	4.12-10
Աղյուսակ 4.12.6	Ուսումնասիրվող տարածքում սեզոնային արտագնա աշխատանքների մասնակցող անձինք.....	4.12-13

ՆԿԱՐՆԵՐ

Նկար 4.12.1	Սյունիքի մարզի բնակչության բուրգ ¹	4.12-6
Նկար 4.12.2	Վայոց Ձորի մարզի բնակչության բուրգ ¹	4.12-7
Նկար 4.12.3	Սեզոնային հովիվների ճամբարները և արածեցնելու վայրերը.....	4.12-15

4.12 Ժողովրդագրություն

Հայաստանի բնակչությունը ընդհանուր առմամբ *դե յուրե*¹ կազմում է 3.02 միլիոն (2011թ) : Ազգային մարդահամարը հաշվառում է իրավաբանական գրանցում ունեցող (*դե յուրե*) և փաստացի բնակվող (*դե ֆակտո*) բնակիչներին: Եվ քանի որ աշխատանքի նպատակով միգրացիան Հայաստանում շատ կարևոր գործոն է՝ այս ցուցանիշների միջև կան զգալի տարբերություններ:

Սույն ՇՄԱԳ-ի համար գյուղերի բնակչության թվերը ստացվել են մի քանի աղբյուրներից, որոնք ներառում են 2011թ ազգային մարդահամարի արդյունքները, 2010թ. MPG-ի կողմից անցկացրած տնային տնտեսությունների վերաբերյալ հարցումների արդյունքները և տարեկան կտրվածքով գյուղապետերի կողմից տրամադրված տվյալները: Աղբյուրների կողմից տրամադրված թվերն էապես տարբերվում են միմյանցից: Հարկ է նշել, որ Ազգային մարդահամարի տվյալներն ընդունվում են որպես բնակչության վերջնական թիվ, սակայն, տեղական մակարդակում հավաքագրված տվյալների վերլուծության անհրաժեշտության դեպքում, այն գնահատվում է որպես բնակչության թվի համամասնություն, որը զեկուցվել է հարցումների միջոցով՝ գնահատման հետևողականությունը ապահովելու նպատակով:

Ըստ ազգային վիճակագրական տվյալների՝ Հայաստանում ծնվող երեխաների սեռերի հարաբերակցությունը 1 իգական սեռին 1.12 արական սեռի ներկայացուցիչ է: Ընդհանուր առմամբ համարվում է, որ 1990թթ. Հայաստանում նկատվել է բնակչության անկում, որի պատճառը ԽՍՀՄ կազմալուծումից հետո արտագաղթի աճն էր: Ներկայումս Հայաստանի բնակչությունը զգալիորեն ձեռացել է, որը կարող է հետագայում հանգեցնել աշխատունակ բնակչության քանակի նվազման². Հայաստանում նաև իջել է ծնելիության մակարդակը. 1950 թ. մեկ կնոջ հաշվով 4.5 երեխա ցուցանիշից իջնելով ներկայիս 1.74, որը լավ է ծնելիության այն ցուցանիշի դեպքում, որը պահանջվում է բնակչության փոխարինման համար: Այս գործոնների հետևանքով 2050 թ. սպասվում է, որ Հայաստանի բնակչությունը կնվազի մինչև 3 մլն³:

¹ www.armstat.am/en (2014թ), www.armstat.am, այցելություն 2014թ. մայիսի 2

² Համաշխարհային Բանկ, (2011b), Հայաստան, Ժողովրդագրական փոփոխությունները և դրանց հետևանքները սոցիալական քաղաքականության և աղքատության կոնտեքստում, Հարավային Կովկասի աղքատության պրագմատիկ գնահատում, Տեխնիկական ծանոթագրություն #5, Համաշխարհային Բանկ, www.world.org (այցելել են օգոստոսի 27-ին 2012)

³ <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/2803> այցելել են 2013 հուլիսի 20

4.12.1 Տեղական բնակչություն

Ազգային մարդահամարը իրականացվել է 2011թ., նախնական տվյալները հրապարակվել են 2014 թ հայերեն լեզվով: *Դե յուրե* բնակչության տվյալները ամփոփված են Աղյուսակ 4.12.1-ում:

Աղյուսակ 4.12.1 Տարածաշրջանային բնակչություն 2012թ. ¹			
Տարածաշրջանի անվանումը (<i>Մարզեր</i>)	Տարածքը (կմ ²)	(de jure) Բնակչությունը 2011թ.-ին	Բնակչության խտությունը (բնակչություն/կմ ²)
Երևան	223	1, 060,138	4, 754
Արագածոտն	2,573	132,925	48
Արարատ	2,086	260,367	125
Արմավիր	1,242	265,770	214
Գեղարքունիք	5,349	235,075	44
Լոռի	3,789	235,537	62
Կոտայք	2,089	254,397	122
Շիրակ	2,681	251,941	94
Սյունիք	4,506	141,771	32
Վայոց Ձոր	2,308	152,324	23
Տավուշ	2,704	128,609	48
Ընդամենը	29,743	3,018,854	102

Ինչպես երևում է Աղյուսակ -ից, Վայոց Ձորի մարզն ունի ամենաքիչ բնակչությունը երկրում, իսկ Սյունիքի հետ միասին այս երկու մարզերը հանդիսանում են երկրի ամենանոսր բնակեցված մարզերը: Կարևոր է նշել, որ 2001-2011թթ մարդահամարի արդյունքների համաձայն, ՀՀ բնակչության թիվը նվազել է 3.21 միլիոնից մինչև 3.02 միլիոն:

Վայոց Ձորի մարզը կազմված է երեք շրջանից՝ Ջերմուկը, Եղեգնաձորը և Վայքը, որոնց *դե յուրե* բնակչությունը 2011 թ. դրությամբ կազմել է համապատասխանաբար 4,346, 7,421 և 5,067: Սյունիքի մարզը ներառում է 4 շրջաններ՝ Կապան (34,713), Գորիս (17,881), Մեղրի (4,282) և Սիսիան (12,074): Ծրագիրը տեղակայված է Վայքի և Սիսիանի շրջաններում:

4.12.2 Սոցիալապես ուսումնասիրվող տարածքի բնակչությունը

Ուսումնասիրվող տարածքը ներառում է Գորայքի, Գնդեվազի, Սարավանի և Ջերմուկի գյուղական համայնքները (ինչպես ցուցադրված է Նկար 4.1.5-ում): Սարավան գյուղական համայնքն ընդգրկում է երեք փոքր գյուղեր (Սարավան, Սարալանջ և Ուղեձոր), իսկ Ջերմուկը՝ Ջերմուկ քաղաքն ու հարակից Կեչուտ գյուղը: Ուսումնասիրվող տարածքը գերազանցապես գյուղական է. Ջերմուկը միակ քաղաքային կենտրոնն է:

Քանի որ տարածքը բնակեցված է եղել դարեր շարունակ, ինչի վերաբերյալ մանրամասները ներկայացված են Բաժին 4.19-ում (Մշակութային ժառանգություն), այն ենթարկվել է զգալի փոփոխությունների վերջին դարի ընթացքում: 1980թթ. Սպանդարյան ջրամբարի կառուցման համար Գորայք և Ծղուկ գյուղերը տեղահանվել/վերաբնակեցվել են: Տեղահանումն իրականացվել է խորհրդային պետության կողմից և Գորայքի շատ բնակիչներ դժգոհ են իրենց հատկացված նոր բնակավայրերից: Տարածաշրջանում տեղի ունեցած երկրորդ կարևորագույն փոփոխությունը առնչվում էր Ադրբեջանի և Հայաստանի միջև պատերազմին, որը ստիպեց էթնիկ հայերին ու Ադրբեջանում և Հայաստանում բնակվող ադրբեջանցիներին տեղափոխվել իրենց հայրենիք: Նախքան 1991թ. պատերազմը Ուղեձորը էթնիկապես ադրբեջանական գյուղ էին, որը պատերազմի սկսվելուն պես լքվեցին: Ներկայումս Ուղեձոր գյուղը ամառային ամիսների ընթացքում բնակեցվում է սեզոնային հովիվներով, սակայն տարվա մնացած մասը այն դատարկ է: Սեզոնային հովիվները նաև օգտագործում են այլ հողեր այս տարածքում ինչպես ներկայացված է Նկար 4.12.3-ում:

Տեղական ժողովրդագրական տվյալները վերցված են 2011թ. ազգային մարդահամարի տեղեկատուից: Ինչպես ներկայացված է Աղյուսակ 4.12.1-ում, ուսումնասիրվող տարածքի գումարային *դե յուրե* բնակչության թիվը կազմում է 6,700 մարդ:

Աղյուսակ 4.12.2 Ուսումնասիրվող տարածքի բնակչությունը	
Գյուղական համայնք	Դե յուրե (2011 մարդահամարի տվյալներ)
Ջերմուկ	4346
Կեչուտ	884
Գնդեվազ	791
Սարավան (ներառյալ Ուղեձոր (21))	256

Գորայք	401
Ընդամենը	6678

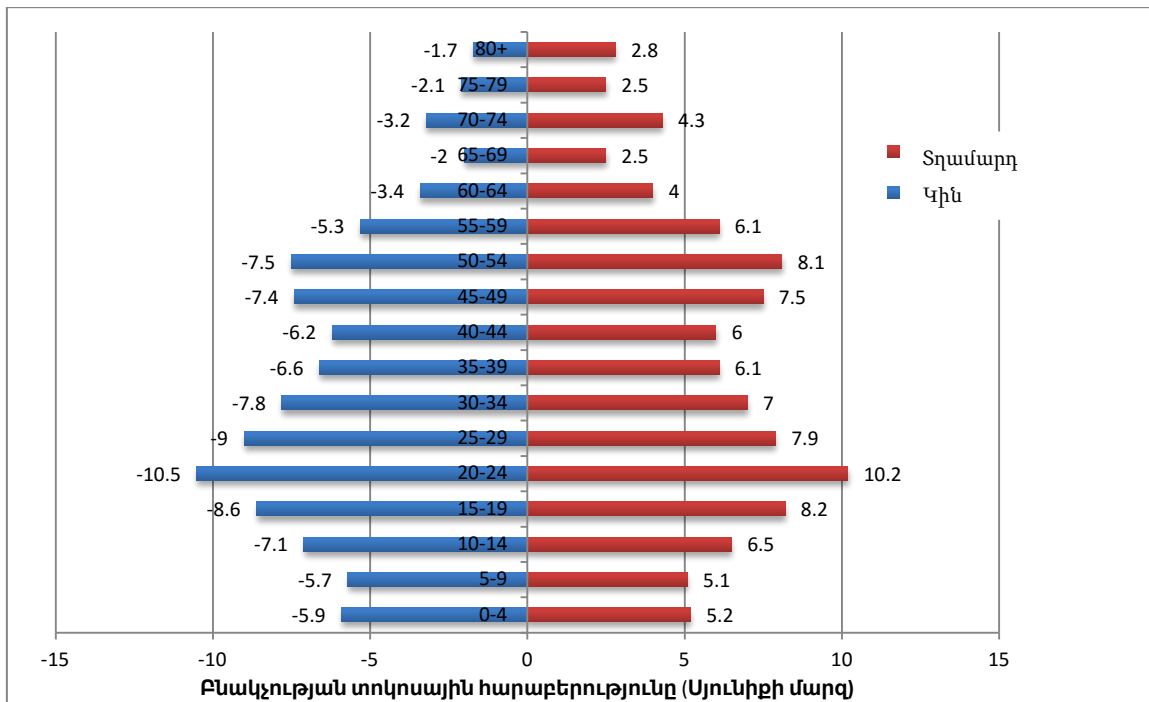
Ուսումնասիրվող տարածքի բնակչության վերաբերյալ հավելյալ մանրամասները ներկայացված են 4.12.3-ում: Այս տվյալները հավաքագրվել են համայնքի ղեկավարների հետ հարցազրույցներից, որոնք անցկացվել են 2014թ. Ապրիլ ամսվա ընթացքում: Աղյուսակ 4.12.3-ում ներկայացված թվերը տարբերվում են ազգային մարդահամարի արդյունքում զեկուցված թվերից (Աղյուսակ 4.12.2), ինչը պայմանավորված է տվյալների տարբեր աղբյուրներով: Միևնույն ժամանակ պարզ են համայնքներում ընդհանուր միտումները:

Աղյուսակ 4.12.3 Ուսումնասիրվող տարածքի փաստացի բնակչությունը (2015թ.)			
Տեղայնք	Փաստացի բնակչություն	Տնային տնտեսություններ	Սոցիալական ծրագրերում ներգրավված ընտանիքների թիվը
Գորայք	418 (52% կանայք)	96	6
Սարավան	282 (54% կանայք)	80	7
Գնդեվազ	899 (52 % կանայք)	230	10
Ուղեձոր	20 հովիվ ընտանիքներ ամառվա ընթացքում	Տվյալները բացակայում են	Տվյալներ չկան
Քաղաք Ջերմուկ/Կեչուտ	7542 (51% կանայք)	2300	215
Սեզոնային հովիվներ առավել ընդարձակ տարածքում	~58 հովիվ ամառվա ընթացքում՝ մոտավորապես 20 հովիվ Ծրագրի լիցենզավորված տարածքի սահմաններում	Տվյալները բացակայում են	Տվյալներ չկան

Նկար 4.12.1-ում Սյունիքի *մարզի* տարիքային ուրվագծում (*դե յուրե* բնակչություն, 2011թ.) ներկայացված է մարզի ծերացող բնակչությունը, որը համընդհանուր

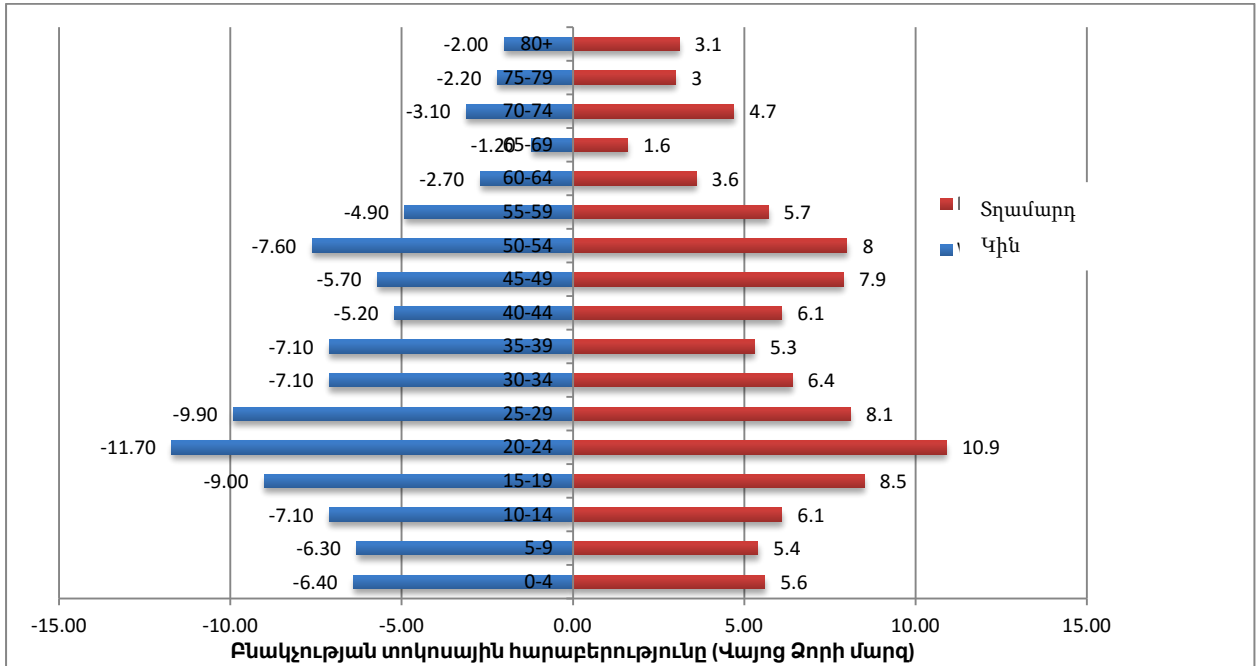
տենդենց է ողջ Հայաստանում: 20%-ից ոչ ավելին է գտնվում 15 տարեկան կամ ցածր տարիքային խմբում: Վայոց Ձորի մարզում երիտասարդության համամասնությունը ավելի ցածր է, քան Սյունիքի մարզում (Նկար 4.12.2):

Երկու համայնքներում էլ աշխատունակ տարիքային խմբերում կանայք գերակշռում են, որը արական սեռի աշխատանքի նպատակով արտագաղթի ուղղակի հետևանք է հանդիսանում⁴:

Նկար 4.12.1 Սյունիքի մարզի բնակչության բուրգ¹

⁴Աշխատանքի և սոցիալական հետազոտությունների ազգային ինստիտուտ (2010), Համաշխարհային ֆինանսական ճգնաժամի ազդեցությունը տնային տնտեսությունների վրա, Երևան

Նկար 4.12.2 Վայոց Ձորի մարզի բնակչության բուրգ⁴

Հայաստանում կյանքի տևողությունը 1970թթ. որոշ չափով երկարել է՝ հասնելով մինչև 67/76 տարեկանի, տղամարդկանց/կանանց դեպքում համապատասխանաբար (ըստ 2012թ. տվյալների), ընդ որում, կանանց կյանքի տևողությունը գերազանցում է տղամարդկանցից: Ըստ այս աճի միտումների Հայաստանը ետ է մնում հարևան երկրներից⁵:

Գյուղական համայնքներում էթնիկ խմբերը համեմատաբար հավասարապես են բաշխված աշխատունակ տարիքային խմբի (19-64 տարեկան) շրջանակներում (Աղյուսակ):

Քաղաք	Դե ֆակտո 19-64 տարեկան բնակչության թվաքանակ	19-64 տարեկան կանանց քանակը	Կանանց թվաքանակը գյուղական համայնքներում (19-64 տարեկան)
Գորայք (2010-ի տվյալներ)	376	180	48%
Գնդեվազ (2009-ի տվյալներ)	651	368	56%
Սարավան (2009 -ի տվյալներ)	120	55	46%

⁵ <http://www.who.int/countries/arm/en/> accessed June 20th, 2014

⁶ Sourced from the Village Passports
 ZT520088
 Հունիս 2016թ.

4.12.3 Էթնիկ խմբեր

Հայաստանի էթնիկական կազմը մեծապես միատարր է՝ 97.9% էթնիկ հայերի գերիշխմամբ: Եզդիները կազմում են ընդհանուր բնակչության 1.3%-ը, իսկ ռուսները՝ 0.5%-ը: Էթնիկական կազմի մեջ առկա են այլ փոքրամասնություններ, ինչպիսիք են ասորիները, ուկրաինացիները, հույները, քրդերը, վրացիները և բելոռուսները: Կան նաև ավելի փոքր համայնքներ, ինչպիսիք են վլաքները, մորդովիները, օսեթները, ուղիսները և թաթերը: Առկա են նաև լեհերի և կովկասյան գերմանացիների փոքրամասնություններ, սակայն վերջիններս խիստ ռուսամետ են: Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության ընթացքում հայերի ներգաղթը և ադրբեջանցիների արտագաղթն օգնեց հետագայում բնակչությունը համասեռ վիճակի բերել:

Եվ Սյունիքի և Վայոց Ձորի համայնքներում բնակչությունը համասեռ է՝ ազգային միջինից բարձր ցուցանիշով և բնակիչների էթնիկ հայերի 99%-ով: 2009 և 2010թթ. այստեղ իրականացված ելակետային տվյալների հետազոտությունները հաստատեցին այս միտումը:

Ուսումնասիրվող տարածքում ինքնորոշված բնիկ ժողովուրդներ չկան, ինչպես ներկայացվում է ՄՖԿ-ի Կատարողական Ստանդարտ 7-ում և ՎՁԵԲ-ի Կատարողական Պահանջ 7-ում:

4.12.4 Լեզու

Հայերենը հնդեվրոպական լեզուների ընտանիքին է պատկանում և ունի 38 տառ և հստակ գիր: Հայերեն խոսում են միայն հայերը՝ Հայաստանում և Սփյուռքում: Հայաստանում հայերենը կրթության և բիզնեսի լեզուն է և փոխարինում է անկախությունից առաջ գերակշռող ռուսերենին:

Հայաստանում գրագիտության մակարդակը շատ բարձր է (2011թ. ներկայացվող ցուցանիշը 99.5% է 15 տարեկան և բարձր, չափահասների կտրվածքով)⁷:

⁷ ՄԱԶԾ (2011), Մարդկային զարգացման ցուցանիշ, <http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/CIV.html>
ZT520088
Հունիս 2016թ.

4.12.5 Կրոն

Հայաստանի բնակչության մեծամասնությունը (94.7%) հետևում է Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցուն, այլ քրիստոնեական աղանդների հետևորդների տոկոսային հարաբերությունը կազմում է 4%, իսկ 1.3%-ը եզդի են (դավանանքը մոնաթեիզմ՝ բնության երևույթների պաշտամունքային տարրերով): Ուսումնասիրվող տարածքի գյուղական համայնքներում այս միտումը ակնհայտ է:

4.12.6 Բնակարանների և տնային տնտեսությունների չափը

Հայաստանը բնութագրվում է մեծ տնային տնտեսություններով, որոնք թե գյուղական և թե քաղաքային միջավայրում կազմված են բարեկամական ընտանեկան միավորներից: Տնային տնտեսությունների միջին չափը Հայաստանում 4.0 մարդ է⁸: Գյուղական տնային տնտեսությունները միջինում քաղաքային տնային տնտեսություններից ավելի մեծ են (4.4-ը 3.7-ի դիմաց):

Գորայքում, Գնդեվազում և Սարավանում տնային տնտեսությունները միջինում բաղկացած են հինգից յոթ անդամներից, որը սովորաբար կապված է մեկ տնային տնտեսությունում երկու կամ ավելի բարեկամական կապեր ունեցող ընտանիքների միասին ապրելու հետ, որն իր հերթին մշակութային և ազգային ավանդույթների համադրության արդյունք է, ինչպես նաև հնարավորություն է ընձեռնում տնտեսել բնակարանային ծավալները և նաև առկա աշխատուժն օգագործել բնական գյուղատնտեսությամբ զբաղվելու նպատակով:

Ջերմուկ քաղաքի տնային տնտեսությունների մոտավորապես 75% - ը բաղկացած է 3 կամ ավելի անդամներից⁹, որոնցից միայն 35% - ն են բաղկացած 5-7 անդամներից: Սա կապված է երիտասարդների համար մատչելի բնակարանների ընտրության բացակայության հետ: Կեչուտում նկատվում է խոշոր տնտեսությունների տենդենց և այս համայնքում տնային տնտեսությունների ավելի քան 55% -ը բաղկացած են 5-7 անդամներից:

⁸ ՀՀ ազգային վիճակագրության ծառայություն (2014), 2011թ. բնակչության մարդահամարի վերաբերյալ նախնական տվյալներ, www.armstad.am (հայերեն), 2014թ. մայիսին

⁹ MPG, (2010), Ջերմուկի և Կեչուտի ելակետային տվյալների ուսումնասիրություն
ZT520088
Շունիս 2016թ.

4.12.7 Կանանց դերը

Հայաստանը առաջին երկրներից էր, որը 20-րդ դարի սկզբին կանանց տվեց ընտրություններին մասնակցելու և ընտրելու իրավունք: Թեպետ Սահմանադրության մեջ նշված է, որ տղամարդիկ և կանայք հավասար իրավունքներ ունեն, ետխորհրդային շրջանում այդ հավասարության գաղափարի աջակցման մեխանիզմները չէին խրախուսվում¹⁰: Չնայած այս ամենին, 2014թ-ին խորհրդարանական տեղերի 10,7%-ից ավելին զբաղեցրել էին կանայք, հասուն կանանց 94% ստացել է առնվազն միջնակարգ կրթություն, ի տարբերություն 95% տղամարդկանց¹¹:

2010 թվականից սկսած ՄԱԿ-ի մարդկային զարգացման զեկույցի շրջանակներում հաշվարկվել էր երկրների Գենդերային անհավասարության ինդեքսը (ԳԱԻ), որը փորձում է պատկերել գենդերային անհավասարության պատճառով նվաճումների կորուստը երեք հարթություններում՝ վերարտադրողական առողջություն, հզորացում և մասնակցություն աշխատանքային շուկայում: Որքան բարձր է ԳԱԻ ցուցանիշը, այնքան ավելի մեծ է խտրականությունը: Ըստ 2014թ. տվյալների, Հայաստանը զբաղեցնում է 62-րդ տեղը 155 երկրների ցուցակում (տես Աղյուսակ 4.12.5):

Աղյուսակ 4.12.5 Հարևան երկրների հետ ՄԱԿ-ի՝ ԳԱԻ համեմատությունը ¹²		
Երկիր	ԳԱԻ ցուցանիշ	ԳԱԻ արժեք
Հայաստան	62	0.318
Վրաստան	77	0.382
Ադրբեջան	59	0.303
Եվրոպա Կենտրոնական Ասիա	և Տվյալներ չկան	0.300

Ընտանեկան կյանքը և ընտանիքի հավատարմությունը տեղական համայնքի անկյունաքարերն են: Հաճախ ընտանեկան միավորները կազմված են տարբեր

¹⁰ Ասլանյան, Ս (2010), Կանանց իրավունքները Հայաստանում , <http://www.socialwatch.org/node/11600> (այցելել էն 2012թ. սեպտեմբերի 5)

¹¹ UNDP. Human Development Report 2015, Work for human development – briefing note for countries on the 2015 Human Development Report 2015. New York, USA. 2015.

¹² ՄԱԶԾ, Մարդկային զարգացման զեկույց 2013, Հարավի վերելքը՝ մարդկային առաջընթացը բազմազան աշխարհում, Նյու Յորք. ԱՄՆ, 2013

տարիքային խմբերից և սերունդներից, իսկ որդիները կանանց բերում են իրենց ընտանիք: Որդու մոր և կնոջ միջև հարաբերությունները առաջնային են, և որդու մայրը կառավարում է ընտանիքը՝ իր դուստրերի և որդիների կանանց օգնությամբ:

Թեպետ կանանց դերը տնային տնտեսություններում խիստ կարևոր է, ընտանիքի գլուխը և համայնքի հարցերը կառավարողը տղամարդիկ են: Աշխատանք փնտրող տղամարդկանց արտագաղթի բարձր մակարդակների պայմաններում այնուամենայնիվ առաջացել են զգալի քանակությամբ տնային տնտեսություններ, որտեղ ընտանիքի գլուխը կինն է (2007թ.-ին հայ ընտանիքների 27%-ի դեկավարումը եղել է կանանց ձեռքում)¹³:

4.12.8 Արտագաղթի ուղղություններ

Արտագաղթը կատարել է և շարունակում է կարևոր դեր կատարել Հայաստանի ժողովրդագրական կառուցվածքի և տնտեսության ձևավորման մեջ: Հատկորոշված են արտագաղթի երկու տարածական ձևեր՝ մշտական արտագաղթ (բնակության երկրի մշտական փոփոխության միտումով), և սեզոնային արտագնա աշխատանքների հետ կապված արտագաղթ:

Մշտական արտագաղթը առավելագույնի հասավ ԽՄ անկախացումից հետո, ընդ որում 1991-1998 թվականներին հաշվարկված արտագաղթող մարդկանց զուտ քանակությունը կազմել է 760 000 – 780 000¹⁴. Այս թիվը հավասարեցվել է անկախացման ժամանակահատվածում բնակչության մոտ 20% արտագաղթին, որոնց ճնշող մեծամասնությունը տեղափոխվում էր Ռուսաստան, ինչպես նաև առկա էր ԱՄՆ-ում, Ֆրանսիայում և Լիբանանում հիմնված հզոր սփյուռք: Մշտական արտաքին միգրացիան զգալիորեն նվազեց է հետագա տարիներին:

Սեզոնային արտաքին աշխատանքային միգրացիայի պրակտիկան Հայաստանում առաջացել է 1960 – ականներին՝ որպես ինքնաբերական պատասխան ԽՄ տարբեր վարչական տարածքներում առկա դիֆերենցիալ տնտեսական

¹³ Գյուղատնտեսության զարգացման միջազգային հիմնադրամ (2007). Հայաստանի զենդերային պատկերը, այցելել են 20122. մայիսի 13-ին <http://www.ifad.org/english/gender/cen/profiles/arm.htm>

¹⁴ ԱՄԿ, (2009) Միգրացիա և զարգացում – Հայաստանի երկրի ուսումնասիրություն

հնարավորություններին: Սկիզբ առնելով Հայաստանի լեռնային շրջաններում՝ 1980-ականներին պրակտիկան տարածվել էր նաև Հայաստանի քաղաքային կենտրոններում՝ 30,000-40,000 սեզոնային միգրանտների առկայությամբ: Արտագաղթը հիմնականում տեղի էր ունենում դեպի Ռուսաստան, ամեն տարի գարնան և աշնան միջև ընկած ժամանակահատվածի ընթացքում¹⁵:

Ըստ 2007թ. տվյալների, աշխատանքային միգրանտները կազմում էին ընդհանուր միգրանտների 94%-ը, որոնցից միայն 3%-ն է լքում Հայաստանը արտասահմանյան երկրներում երկարաժամկետ բնակվելու նպատակով և միայն 2% միաջգգային կրթություն ստանալու նպատակով¹⁶: Սեզոնային աշխատանքային միգրացիայի պրակտիկան մնում է ակտուալ, 2006թ. տնային տնտեսությունների մոտ 14% ներգրաված էր այս գործունեության մեջ, որը հավասար էր ամեն տարի 100 000 աշխատանքային միգրանտների:

Հայ աշխատանքային միգրանտների մեծամասնությունը 21-ից 50 տարեկան ամուսնացած կարգավիճակում գտնվող տղամարդիկ են, և աշխատանքային միգրանտների միայն 6.5%-ն են կազմում կանայք: ԱՄԿ հաշվարկել է, որ 2006թ. միգրացիայի այս մակարդակը կազմել է տնտեսապես ակտիվ տղամարդկանց ընդամենը 13%-ը և տնտեսապես ակտիվ կանանց ընդամենը 1%-ը¹⁷:

Սեզոնային աշխատանքի մեկնելու որոշումը հիմնականում պայմանավորված է Հայաստանում աշխատատեղերի բացակայության և դրսում աշխատավարձի հնարավորությունների ու աշխատանքի տեսակների բարելավման հոտ: Այս որոշմանը աջակցում է նաև "Խոպանի» ավանդույթը, ըստ որի մի քանի գյուղերում տղամարդիկ անընդհատ երկար ժամանակով մեկնել են արտերկիր: Այդ գյուղերի երիտասարդ տղաները զինվորական ծառայությունից անմիջապես հետո հաճախ մեկնում են արտագնա աշխատանքի՝ առանց Հայաստանում առաջինը աշխատանքի հնարավորություններ փնտրելու:

¹⁵ ՄԱԶԾ (2009), Միգրացիա և մարդկային զարգացում: Հնարավորություններ և մարտահրավերներ, Հայաստան, 2009, www.undp.org (այցելել են 2012թ. սեպտեմբերի 4)

¹⁶ ԱՄԿ, (2009), Միգրացիա և զարգացում – Հայաստանի երկրի ուսումնասիրություն

¹⁷ ԱՄԿ, (2009) Միգրացիա և զարգացում – Հայաստանի երկրի ուսումնասիրություն

2009թ. համաշխարհային ֆինանսական ճգնաժամը Հայաստանում ազդեց միգրացիայի ընդհանուր պատկերի վրա՝ թե գյուղական և թե քաղաքային վայրերում սեզոնային միգրանտների թվի թեթև կրճատմամբ (մոտ 2%)¹⁸:

Ուսումնասիրվող տարածքի սահմաններում միգրացիայի խնդիրը ավելի քիչ նշանակություն ունի գյուղերում, քան այն ունի ազգային մակարդակով: Սակայն, ինչպես նշված է Աղյուսակ 4.12.6-ում, սեզոնային արտագաղթի երևույթը դինամիկ բնույթ չի կրում: 2013-2014 թթ. սեզոնային արտագաղթը աճել է, ինչը, որոշ անհիմն տեղեկությունների համաձայն, վերագրվել է Ամուլսարի Ծրագրի զարգացման ձգտումներին, ինչպես նաև շատ գյուղերում 2014-2015թթ. մարկանց թվի կրճատմանը:

Աղյուսակ 4.12.6 Ուսումնասիրվող տարածքում սեզոնային արտագնա աշխատանքներին մասնակցող անձինք

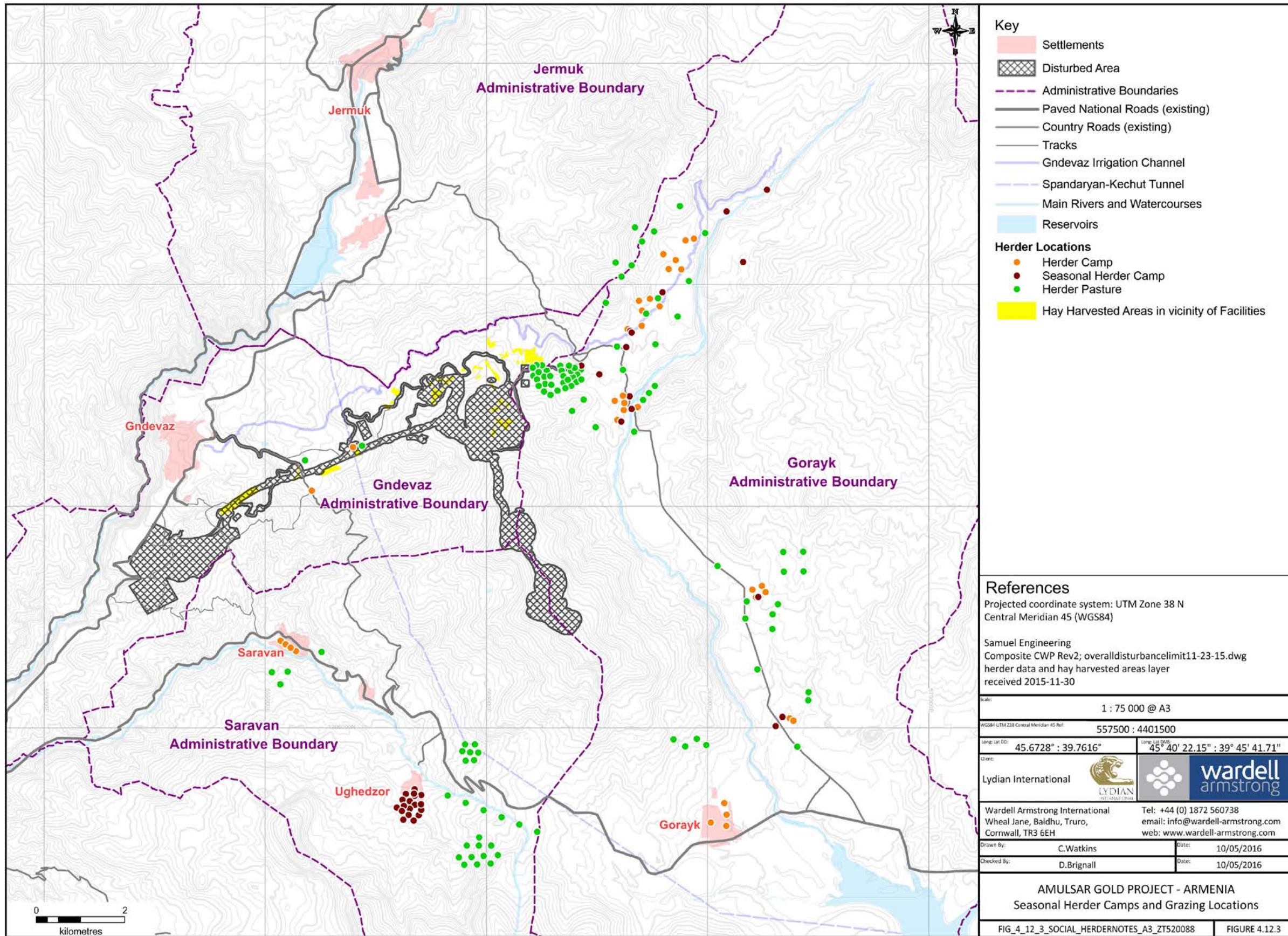
	2009թ. սեզոնային արտագնա աշխատանքների հետ կապված արտագաղթողների թիվը	2014թ. սեզոնային արտագնա աշխատանքների հետ կապված արտագաղթողների թիվը	2015թ. սեզոնային արտագնա աշխատանքների հետ կապված արտագաղթողների թիվը
Գորայք	7	12	15
Գնդեվազ	20	71	22
Սարավան	20	15	7
Ջերմուկ և Կեչուտ	տվյալները բացակայում են	560 (2013 թ. տվյալներ)	230

Ըստ 2008թ-ին Ջերմուկ քաղաքի համար USAID-ի կողմից մշակված առանցքային ռազմավարության, Ջերմուկի շատ նախկին բնակիչները մշտապես տեղափոխվել են արտասահման, հիմնականում դեպի Ռուսաստան, որպես միգրանտ աշխատուժ: Մյուս կողմից, Ջերմուկի համեմատաբար բարձր կրթական

¹⁸ Աշխատանքի և սոցիալական հետազոտությունների ազգային ինստիտուտ, (2010), Գլոբալ ֆինանսական ճգնաժամի ազդեցությունը տնային տնտեսությունների վրա
 ZT520088
 Շունիս 2016թ. Տարբերակ 10 Էջ 4.12-13

ձեռքբերումներով շատ բնակիչներ տեղափոխվել են Երևան հետամուտ լինելու ավելի լավ աշխատանքային հնարավորությունների:

Ի հավելումն վերը նկարագրված արտաքին միգրացիային, ուսումնասիրվող տարածքը նաև հանդիսանում է ներքին միգրացիայի ակտիվ վայր ամառվա ամիսներին, որը կապված է կենդանիների սեզոնային արածեցման հետ: Սեզոնային հովիվները, ովքեր մեծամասամբ Վայքի, Սիսիանի, Խնձորեսկի և Եղեգնաձորի բնակիչներ են, սեզոնի ընթացքում տեղափոխվում են ուսումնասիրվող տարածք՝ տարածաշրջանի արոտավայրերում անասուններին (հիմնականում խոշոր եղջերավոր անասուններ և ոչխարներ) արածեցնելու և խոտ աճեցնելու նպատակով: 2012թ-ին, 58 սեզոնային հովիվ է միգրացիա կատարել Ծրագրի ուսումնասիրության տարածք անասուններին արածեցնելու և խոտ աճեցնելու նպատակով: Նրանց մոտավոր տեղադրությունը ցույց է տրված Նկար 4.12.3-ում

Նկար 4.12.3 Մեզոնային հովիվների ճամբարները և արածեցնելու վայրերը